

The Relationship Between Social Capital and Students' Educational Success: The Case Study of the Female Secondary High School Students in Kuhdasht City

Zahra Mohammadi*

Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran

(Received: June 30, 2022; Accepted: September 6, 2022 June 27, 2022)

Abstract

The purpose of this study was examining the relationship between social capital and students' educational success. This descriptive-correlational study was applied in terms of purpose. The statistical population was comprised of 2093 female secondary high school students in Kuhdasht City in the 2021-2022 educational year. Using Cochran's formula, the optimal sample size was determined to be 324 participants. The participants were then selected through cluster sampling. A standardized questionnaire was used to collect data. The results showed that the social capital of female high school students in Kuhdasht is at an intermediate level. Social relations and social participation had a weak significant relationship with the educational success of female students. However, social trust and social cohesion did not have any significant relationship with the educational success of the female students at secondary high schools of Kuhdasht city. The regression analysis results indicated that the adjusted coefficient of determination under social capital scales predicted only .01 percent of the educational success variance. Taking into account P and T values, it was revealed that except for the social relations component, the other components are not at a favorable significance level.

Keywords

Social capital, social relations, social trust, social participation, social cohesion, educational success.

* **Corresponding Author, Email:** zmohammadiz@gmail.com

رابطه سرمایه اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش آموزان (مورد مطالعه: دختران متوسطه دوم شهرستان کوهدشت)

زهرا محمدی*

استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور استان تهران، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۹ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۵)

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان بود. پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی و به لحاظ هدف کاربردی است. جامعه آماری دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهرستان کوهدشت بودند که در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ تعداد آن‌ها ۲۰۹۳ نفر بود. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای بود و با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۳۲۴ نفر شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استاندارد استفاده شد. یافته توصیفی نشان داد سرمایه اجتماعی دختران دبیرستانی در کوهدشت در حد متوسط است. یافته استنباطی نشان داد بین متغیر سرمایه اجتماعی و موفقیت تحصیلی رابطه معناداری وجود ندارد. از بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، بین اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود نداشت. اما بین رابطه روابط اجتماعی و مشارکت اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دختر رابطه معنادار ضعیفی وجود داشت. نتیجه رگرسیون مشخص کرد که میزان ضریب تعیین تعدیل‌شده زیرمقیاس‌های سرمایه اجتماعی فقط ۰/۰۱ درصد از واریانس موفقیت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کند. با در نظر گرفتن مقادیر P-Value و t این نتیجه حاصل شد که به‌جز مؤلفه روابط اجتماعی، بقیه مؤلفه‌ها در سطح معناداری مطلوبی قرار ندارند.

کلید واژگان

اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، موفقیت تحصیلی.

بیان مسئله

در هر جامعه‌ای افراد بر پایه نظام‌هایی از ارزش‌های متناسب با فرهنگ آن جامعه و ساختارهای اجتماعی ناشی از آن نقش‌هایی ایفا می‌کنند. تلاش و کوشش افراد این است تا در آن نقشی که برعهده می‌گیرند موفق شوند. یکی از این نقش‌ها محصل بودن است. دانش‌آموزان می‌خواهند در این راه موفقیت‌هایی را به دست آورند و به مدارج عالی برسند. از دوران گذشته مسئله پیشرفت آموزشی و موفقیت و از میان برداشتن افت تحصیلی مورد مباحثه و مذاکره متخصصان آموزشی و پرورشی بوده است. عوامل مختلفی می‌تواند بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر داشته باشد. واقعیت این است که سازمان آموزش و پرورش به تنهایی نمی‌تواند عامل موفقیت آموزشی دانش‌آموزان باشد. عوامل باارزش‌تری وجود دارند که فراتر از مدرسه بر پیشرفت آموزشی دانش‌آموزان و به دنبال آن بر پیشرفت شغلی آنان در آینده مؤثرند که یکی از آنها سرمایه اجتماعی^۱ است.

سرمایه اجتماعی طی دهه‌های اخیر در حوزه‌های مختلف به‌خصوص در آموزش و پرورش اهمیت یافته و در تحقیقات مورد استفاده قرار گرفته است. کلمن^۲ و بوردیو^۳ نگرانی مشترکی درباره سرمایه اجتماعی به‌عنوان سرچشمه کسب موفقیت تحصیلی دارند. پژوهش‌هایی نیز در این زمینه انجام داده‌اند و سرمایه اجتماعی را با عملکرد تحصیلی وابسته به هم می‌دانند. سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از مفاهیمی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک اجتماع می‌شود و در نهایت منافع متقابل آنان را تأمین می‌کند (Putnam, 2012: 285). سرمایه اجتماعی وظیفه مهمی هم در سلامت هم در کمال و پیشرفت جوامع ایفا می‌کند. آموزش و پرورش یکی از سازمان‌های مهم در پیشرفت جوامع و دارای جایگاهی هم‌درجه با دیگر سازمان‌های مهم جامعه است (علاقه‌بند ۱۳۷۴: ۷۲). از مسائلی که در آموزش و پرورش قابل بررسی است پیشرفت و موفقیت آموزشی دانش‌آموزان است. با توجه به ایجاد شرایط کرونا و مجازی شدن تعاملات در امور مختلف، از جمله آموزش، این سؤال مطرح شد که آیا در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان تغییراتی ایجاد می‌شود و اینکه تعاملات مجازی

-
1. social capital
 2. Coleman
 3. Bourdieu

اعتماد را تضعیف خواهد کرد یا در میزان مشارکت اجتماعی افراد تغییراتی حاصل خواهد شد و در مجموع سرمایه اجتماعی در جامعه و به‌خصوص بین دانش‌آموزان تغییراتی دارد و این تغییرات چه تأثیری بر روند آموزش و تحصیل آن‌ها خواهد داشت. این سؤال‌ها ذهن محقق را بر آن داشت تا سرمایه اجتماعی را میان دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان کوهدشت در ایام کرونا مورد بررسی قرار دهد.

شهرستان کوهدشت یکی از شهرستان‌های محروم استان لرستان است که به‌دلیل جمعیت نسبتاً بالا و روزافزون دارای اهمیت است. با توجه به تحقیقات اولیه، فضای آموزشی در این شهرستان به‌ویژه در زمینه نگاه خاص به تحصیلات فرزندان، بخصوص دختران، در سال‌های اخیر تغییر کرده و نوعی رقابتی شدید را در زمینه موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان به وجود آورده است. بعضی از معلمان هم رفتارهای صادقانه و قانون‌مداری ندارند تا حس اطمینان و اعتماد را در دانش‌آموزان ایجاد کنند و زمینه موفقیت تحصیلی آنان را فراهم آورند. این وضعیت با مجازی شدن آموزش به سبب شرایط کرونایی و روابط غیرحضورى بین دانش‌آموزان باهم و با معلمان قابل تأمل و بررسی است. با استناد به نظریه کلمن، که سرمایه اجتماعی در تحقق اهداف کمک می‌کند و موجب موفقیت فرد می‌شود، این پژوهش در پی آن است تا رابطه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان و مؤلفه‌های آن (روابط، اعتماد، مشارکت، انسجام اجتماعی) را با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان مورد پژوهش قرار دهد.

مبانی نظری پژوهش

به‌کارگیری معنای سرمایه اجتماعی به‌گونه‌ای که امروزه مورد توجه است از دهه ۱۹۹۰ متداول شد. جامعه‌شناسانی مانند مارکس^۱، دورکیم^۲، وبر^۳، و پارسونز^۴ به مفاهیمی مانند اضطراب، منفعت عمومی، ارزش‌ها، و اطمینان و اعتماد اجتماعی دقت کرده‌اند که هر یک ابعادی از معنای سرمایه اجتماعی را شامل می‌شود. در توصیف‌های سرمایه اجتماعی و ابعاد و موضوعات اطراف آن

1. Karl Max
2. Durkheim
3. Weber
4. Parsons

موافقت و یکپارچگی زیادی وجود ندارد. ولی موضوعات تئوریک سرمایه اجتماعی هر یک طرفدارانی دارد و با توجه به جهت‌گیری‌های گوناگون و روندهای فکری موجود توصیف‌ها هم متمایز خواهد بود (ازکیا و غفاری ۱۳۸۳: ۱۸۹).

سرمایه اجتماعی به مجموع منابع بالفعل و بالقوه‌ای گفته می‌شود که مرتبط باشد با قرار گرفتن در یک شبکه پایدار از روابط کم‌وبیش نهادینه‌شده‌ای که مبتنی بر شناخت و آشنایی دوطرفه است. در حقیقت، سرمایه اجتماعی ارزشی است که اشخاص موجود در شبکه‌های اجتماعی به وسیله وجود هنجارهای فرهنگی مشترک، تعاملات مؤثر، اطمینان و اعتماد متقابل، و ارتباطات فردی بین خود از آن بهره‌مند می‌شوند. سرمایه اجتماعی از طریق روابط بین افراد شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای متقابل و اعتماد اجتماعی حاصل می‌شود (Jeong et al. 2021). به تعبیر عام، وجود گروه‌های اجتماعی براساس اعتماد و اطمینان متقابل و هنجارهای مشترک بین افراد منتهی به پیدایش شبکه‌های اجتماعی می‌شود. با به‌وجود آمدن شبکه‌های اجتماعی، همیاری میان اعضای شبکه تسهیل می‌شود و پشتیبانی دوسویه اعضای شبکه از هم و مبادله‌های اجتماعی شکل می‌گیرد. پشتیبانی اعضا از هم، با اطمینان به اینکه در آینده جواب مناسب و شایسته این پشتیبانی را از طرف مقابل به‌دست خواهند آورد، اندوخته اجتماعی را برای هر عضو به‌وجود می‌آورد که انباشته شدن آن در شخص، در شبکه‌ها (بین افراد) و در جامعه (بین شبکه‌ها) سرمایه اجتماعی را به‌وجود می‌آورد (Bourdieu 1986: 248).

جیمز کلنن نخستین پژوهشگری بود که به مطالعه تجربی معنای سرمایه اجتماعی و عملیاتی کردن آن پرداخت. وی در بیان و تعریف سرمایه اجتماعی به‌جای دقت به هویت و مفهوم آن به عملکرد سرمایه اجتماعی توجه داشت. از دید وی سرمایه اجتماعی قسمتی از ساختار اجتماعی است که به کنشگر مجوز می‌دهد به‌وسیله آن به منابع خویش دست یابد. این بعد از ساختار اجتماعی دربردارنده وظایف و توقعات، شبکه اطلاع‌رسانی، هنجارها و تعهدات اجرایی است که اقسام ویژه‌ای از عمل و کردار را ترغیب می‌کنند یا بازدارنده آن‌ها می‌شوند. کلنن سه نوع سرمایه اجتماعی را مطرح می‌کند: ۱. وظایف و توقعاتی که با اندازه قابل اطمینان و اعتماد بودن فضای اجتماعی ارتباط دارند؛ ۲. گنجایش داده‌ها برای منتقل کردن و تحرک در ساختار اجتماعی تا بتوان

اندازه‌ای برای کنش مهیا کرد؛ ۳. هنجارهایی که با ضمانت اجرایی اثرگذار همراه باشند (Coleman 1998: 25). به‌باورکلمن، سرمایه اجتماعی در شبکه روابطی میان کنشگران برقرار می‌شود و فرصت‌هایی ویژه برای کنشگران حاضر و فعال در آن شبکه پدید می‌آورد. این کنشگران می‌توانند با بهره گرفتن از این فرصت‌ها و نیز پشتوانه همان روابط اهداف شخصی خود را در شبکه روابط و در جمع دنبال کنند. این فرصت‌ها، قابلیت‌ها، و توانمندی‌های فردی آنان را در تحقق اهدافشان ارتقا می‌بخشد و احتمال موفقیت آنان را افزایش می‌دهد (جعفری‌مجد و زارعی‌متین ۱۴۰۱: ۷۹).

میان پژوهشگران معاصر، کلمن بیشترین دقت و توجه را به ارتباط میان سرمایه اجتماعی و آموزش و پرورش و موفقیت تحصیلی داشته است. وی وجود سرمایه اجتماعی را در اعتماد، روابط مقتدرانه، اطلاع‌رسانی، و ضمانت‌های اجرایی کارآمد و مقدار تکالیف در گروه می‌داند. به‌باور کلمن سرمایه اجتماعی اختصاص به ثروتمندان ندارد، بلکه می‌تواند بر نظر رده‌ها و گروه‌های مستمند و فقیر هم تأثیرگذار باشد. توجه کلمن به سرمایه اجتماعی متأثر از تلاش وی در توضیح ارتباط میان نابرابری اجتماعی و موفقیت‌های آموزشی است (Coleman 1968: 21). نتایج بررسی کلمن بین شاگردان در شیکاگو نشان داد در ایجاد تفکرهای شاگردان اثرگذاری دوستان و همکلاسی‌ها بیشتر از اثرگذاری‌های پدر و مادر و معلم است. مهم‌ترین عمل‌کننده و عامل اثرگذاری مقیاس‌های اجتماعی بر پدر و مادر و دانش‌آموزان است که تأییدی است بر توقعات معلم. بر این اساس کلمن به این نتیجه رسید که سرمایه اجتماعی تا اندازه‌ای اثر ناکامی‌های اقتصادی و اجتماعی خانواده‌ها را ترمیم می‌کند (جعفری‌حاجتی ۱۳۹۰: ۲۲).

رابرت پاتنام یکی از تئوریسین‌های مهم سرمایه اجتماعی است. وی روابط و شبکه‌های اجتماعی و اطمینان و اعتماد دوطرفه را عناصر سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند (خدادکاشی و همکاران ۱۴۰۱: ۲۸۵). از دیدگاه پاتنام سرمایه اجتماعی بر پذیرش اجتماع برای تشکیل مؤسسات داوطلبانه دلالت دارد که اشخاص را به همیاری با هم ترغیب می‌کند. وی مبحث سرمایه اجتماعی را مربوط به جامعه و جمعیت می‌داند و آن را چنین توصیف می‌کند: شبکه‌ها، رفتارها، و اطمینان همراهمان را به همیاری پرتلاش‌تر و فعال‌تر برای رسیدن به اهداف مشترک توانا می‌سازد. بر این اساس پاتنام سرمایه اجتماعی را پیوستگی اجتماع محلی و دارای این خصوصیات می‌داند: ۱.

انبوهی از نهادها و شبکه‌های اجتماع محلی؛ ۲. ضمانت و تعهد مدنی یا شرکت در شبکه‌های اجتماعی محلی؛ ۳. ماهیت محلی نیرومند و مثبت و حس همبستگی و تساوی با اعضای اجتماع محلی؛ ۴. رفتارهای فراگیرشده محلی در ارتباط با اطمینان و یاری دوطرفه میان اعضای اجتماع محلی (ازکیا و غفاری ۱۳۸۳: ۲۸۸). توصیف سرمایه اجتماعی به وسیله پاتنام در دهه ۱۹۹۶ اندکی دگرگون شد. وی بیان کرد: مقصود من از سرمایه اجتماعی ویژگی‌های زندگی جمعی است_ شبکه‌ها، مقیاس‌ها، اطمینان_ که باعث می‌شود شرکت‌کنندگان در تلاش مشترک کارآمدتری برای پیگیری هدف‌های مشترک خویش وارد شوند. مرکز اساسی نظریه سرمایه اجتماعی همان شبکه‌های ارزشمند است. روابط اجتماعی بر وجود اشخاص و رده‌ها و گروه‌های جمعی مؤثر است. از دیدگاه پاتنام روابط یعنی روابط میان اشخاص، شبکه‌های اجتماعی، و مقیاس‌های تبادل و اطمینانی که به وجود می‌آید. (ازکیا و غفاری ۳۱۷ - ۳۲۰).

از دید پاتنام سرمایه اجتماعی ایجادکننده همیاری و پیوستگی است که رسیدن به هدف‌ها را با مخارج کمتر ممکن می‌کند و در سه سطح مورد مطالعه قرار می‌گیرد: سطح خرد؛ که در آن منفعت‌هایی مدنظر است که شخص به دلیل عضو شدن در گروه و استفاده از سرمایه اجتماعی کسب می‌کند؛ سطح میانه یا گروهی که در آن سرمایه اجتماعی علاوه بر منفعت‌هایی که برای شخص دارد می‌تواند در شکل انجام دادن مکرر و مقید بودن همه اعضای گروه به تعهد خود منافع اجتماعی را به وجود آورد که برای همه اعضای گروه درخور استفاده باشد؛ سطح کلان یا اجتماعی که در آن ارتباط‌های افقی براساس اطمینان بین سازمان‌های متفاوت اجتماع منافی را ایجاد می‌کند که همه اعضای اجتماع از آن سود خواهند برد (Field 2007: 73-74).

پیر بوردیو نیز از نخستین جامعه‌شناسانی است که به تجزیه و تحلیل نظام‌مند خصوصیات سرمایه اجتماعی توجه کرد. طبق توصیف بوردیو، سرمایه اجتماعی مجموع منابع بالقوه و بالفعلی است که حاصل تملک شبکه پایداری از ارتباط‌های نهادینه شده میان اشخاص و یا عضو شدن در یک گروه است. مسلماً سرمایه اجتماعی لازمه وضعیتی به مراتب بیشتر از وجود محض شبکه پیوندهاست. در حقیقت پیوندهای شبکه‌ای باید کارآمد و مثبت و بر پایه اطمینان و اعتماد باشند. از دید بوردیو، سرمایه اجتماعی شبکه‌ای از ارتباط‌های فطری یا جمعی نیست و در طول زمان

برای به دست آوردن آن باید تلاش کرد. سرمایه اجتماعی نتیجه گونه‌ای سرمایه‌گذاری شخصی یا اجتماعی، دانسته یا ندانسته است که در پی اثبات یا تولید مجدد آن نوع ارتباط اجتماعی است که به طور مستقیم در کوتاه‌مدت یا بلندمدت کاربرد دارد (شارع‌پور ۱۳۷۹: ۱۱). بوردیو با هدف تجزیه و تحلیل سرمایه اجتماعی ابتدا سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی، و سرمایه نمادین را تعریف می‌کند و سرمایه اجتماعی را شبکه‌ای از ارتباط‌های شخصی و اجتماعی می‌داند که هر شخص یا اجتماعی در اختیار دارد. این توصیف موجب می‌شود نخست محیط‌های معنایی سرمایه اجتماعی کمتر شود و دیگر آن که آن را از دیگر سرمایه‌ها به خصوص سرمایه‌های نمادین و فرهنگی مجزا کند (Bourdieu 1986: 75).

طبق تئوری میدان، بوردیو اجتماع مدرن را کلکسیون از میدان‌های جمعی و اجتماعی مختلط و بهم‌مربوط می‌داند که هر یک اهداف، کارکرد، و مقررات ویژه خویش را دارند و هر شخص هم‌زمان عضو میدان‌های زیادی است و هر میدانی موقعیت متمایزی دارد. کارویژه میدان آموزش در اجتماع مدرن تحصیل، ترقی میزان علم، ماهر بودن، و جامعه‌پذیری است. میدان آموزش از یک طرف با منتقل کردن ارزش‌ها و رفتارهای اجتماع به افراد جدید اجتماع را از تزلزل و بی‌ثباتی ننگه می‌دارد و از طرف دیگر با پرورش نیروی انسانی تحصیل‌کرده و دارای تخصص و فراگیرنده شروط ترقی و پیشرفت اجتماع را از دید اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، و سیاسی پدید می‌آورد. استفاده زیادتر از سیستم آموزشی ترقی همه کنش‌های فرهنگی را بیان می‌کند. افزایش میزان تحصیل باعث می‌شود تا تعداد بیشتری از اشخاص وارد رقابت برای مالکیت کالاهای فرهنگی شوند (Bourdieu 2015: 201).

فوکویاما^۱ معروف‌ترین نظریه‌پرداز در حیطه ترکیب سرمایه اجتماعی و اطمینان است. وی بر آن است که سرمایه اجتماعی با اطمینان و اعتماد رابطه بسیار نزدیکی دارد. هر مقدار اطمینان و اعتماد در یک رده و گروه جمعی وسیع‌تر باشد، سرمایه اجتماعی هم بیشتر خواهد بود و به دنبال آن اندازه همیاری و اطمینان رودرروی اعضای گروه هم فزونی خواهد یافت. وی سرمایه اجتماعی را وجود کلکسیون مشخصی از قوانین و هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی توصیف می‌کند که

عضوهای رده و گروهی که همیاری و همراهی بینشان جایز است در آن شریک هستند. از دید وی قوانین و هنجارهایی که ایجاد سرمایه اجتماعی می‌کند باید دربردارندهٔ خصلت‌هایی همانند راستگویی و پرداختن ضمانت‌ها و روابط دوسویه باشد. «سرمایه اجتماعی در ارتباط‌های بین اشخاص تجسم می‌یابد و وقتی سرمایه اجتماعی پدید می‌آید که ارتباط‌های بین اشخاص به‌گونه‌ای متحول شود که کنش را آسان کند.» (Fukuyama 2000: 39).

فرانسیس فوکویاما در رابطه با سرمایه اجتماعی بر دو موضوع اصرار دارد: ۱. سرمایه اجتماعی مربوط به گروه‌هاست نه اشخاص. به بیان دیگر هنجارهایی که پایه و اساس سرمایه اجتماعی را شکل می‌دهند وقتی معنا و مفهوم دارند که بیشتر از یک شخص در آن شریک باشند؛ ۲. همیاری و تعاون برای همهٔ تلاش‌های اجتماعی (چه خوب و چه بد) لازم است. بنابراین هنجارها و ارزش‌های غیررسمی می‌تواند منفی یا مثبت باشد (علاقه‌بند ۱۳۸۴: ۱۵۷).

منابع به‌وجودآورندهٔ سرمایه اجتماعی عبارت‌اند از: ۱. رفتارها و هنجارهایی که بادی طبیعی درست شده‌اند و حاصل سازمان‌های رسمی همچون دولت و سیستم‌های قانونی هستند؛ ۲. رفتارها و هنجارهایی که خودجوش هستند و برآمده از کنش‌های رودرروی اعضای یک اجتماع‌اند؛ ۳. انسجام‌های برون‌زاد که ناشی از جمعیتی غیر از جمعیت منشأ خویش هستند و می‌توانند از مکتب و فرهنگ و آزمون تاریخی مشترک به‌وجود آیند؛ رفتارها و هنجارهایی که از خلقت بنیاد گرفته‌اند، همانند خانواده و تبار و قومیت (Fukuyama 1379: 87-88).

در ارتباط با ابعاد سرمایه اجتماعی توافقی در کار نیست. طبق توصیف ناهاپیت^۱ و گوشال (۱۹۹۸) سرمایه اجتماعی عبارت است از همهٔ منابع و ارزشی که درون شبکه‌ای از ارتباطات شخصی و تشکیلاتی وجود دارد و از آن ناشی می‌شود. در این پژوهش برای ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی روابط اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، و اعتماد اجتماعی (شکل ۱) در نظر گرفته شده است.

روابط اجتماعی. پایبندی به قول و قرارها و داشتن روابط توأم با احترام متقابل در اجتماع و جامعه است.

مشارکت اجتماعی: مفهومی است که به‌خصوص در جامعه‌شناسی کارکردی و گرایش‌های موجود آن مورد استفاده قرار می‌گیرد. مشارکت اجتماعی هر جامعه‌ای به‌وسیله شبکه‌های رسمی و غیررسمی در ارتباط‌های بین افراد شناخته می‌شود.

همبستگی یا انسجام اجتماعی: پیوستگی‌های سامان‌یافته مبادلات یا دوطرفه بودن رفتارها را میان عاملان در جامعه توصیف می‌کند. گیدنز^۱ پیوستگی و انسجام اجتماعی را با توجه به قاعده‌مندی در حد و میزان عمل رودررو و چهره به چهره تعریف می‌کند.

اعتماد اجتماعی: اساس و ریشه زندگی همراه با اخلاق مسئولیت است و پیوندهای اجتماعی زیر سایه اعتماد شکل می‌گیرد و ساخته می‌شود (حافظی‌زاده ۱۳۹۵: ۱۷).

نواک^۲ و همکارانش (۲۰۱۸) طی تحقیقاتی نشان دادند دانش‌آموزانی که از هر سه منبع (والدین، همسالان، معلمان) حمایت بالایی دریافت می‌کنند، برخلاف کسانی که از یک یا دو منبع حمایت می‌شوند، بیشتر مشارکت و مطالعه می‌کنند و بنابراین موفقیت بیشتری کسب می‌کنند.

در شرایطی که آموزش مجازی شده است، «سرمایه اجتماعی خانوادگی نقش مهمی در کسب دانش و مشارکت در ارتباطات عمومی دارد. وقتی فرد در خانواده رشد می‌کند، عناصر سرمایه اجتماعی خانواده، مانند اعتماد و شبکه‌ها، تأثیر مثبت در موفقیت و عملکرد مدرسه‌ای دارد.» (سیف‌الهی و اسکندری ۱۴۰۰: ۳۴).

پیشینه تحقیق

فخرزاده ضیابری (۱۴۰۱) پیشایندهای مؤلفه اعتماد و همیاری، از ابعاد سرمایه اجتماعی، بر ابعاد پیشرفت تحصیلی دانشجویان سال سوم و چهارم رشته روان‌شناسی دانشگاه علوم تحقیقات را با روش پیمایش انجام داد و به این نتیجه رسید که بین هر دو مؤلفه اعتماد و مشارکت اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.

دهقان و سراجیان (۱۳۹۶) رابطه سرمایه اجتماعی خانوادگی و مشارکت والدین در امور مدرسه با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان را به روش پیمایشی مورد مطالعه قرار دادند. جامعه آماری دختران

1. Giddens

2. Novak

و پسران دبیرستان در پنج منطقه تهران (مناطق ۱، ۴، ۵، ۷، ۱۲) در سال تحصیلی ۱۳۹۳ _ ۱۳۹۴ بود. تعداد نمونه ۴۵۶ شاگرد (۱۵۱ پسر و ۳۰۵ دختر) بود که با شیوه نمونه‌گیری تصادفی تعیین شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شد. نتیجه اینکه سرمایه اجتماعی یک اثرگذاری بی‌واسطه بر نتیجه و کارکرد آموزشی شاگردان دارد و به دلیل شراکت پدر و مادر در کارهای دبیرستان سرمایه اجتماعی بخش متفاوتی از واریانس پیشرفت آموزشی را تبیین و تعریف می‌کند.

نوربخش (۱۳۹۷) تأثیر سرمایه اجتماعی بر موفقیت دانشجویان در ورود به مقطع دکتری را به روش پیمایشی مورد مطالعه قرار داد. جامعه آماری دانشجویان دکتری ورودی سال ۱۳۹۲ علوم انسانی (آموزش‌های عالی تهران) به تعداد ۱۰۶۱ نفر و حجم نمونه ۲۸۵ نفر بود. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود. براساس یافته‌های پژوهش، میزان تأثیر شاخص سرمایه اجتماعی در دانشجویان پایین بود. بین ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد، همبستگی، و انسجام و مشارکت اجتماعی) با پیشرفت تحصیلی رابطه معناداری وجود نداشت. رابطه متغیر پایگاه اقتصادی_اجتماعی و پیشرفت تحصیلی تأیید شد.

محبوبی (۱۳۸۸) مقایسه نقش سرمایه اجتماعی و پایگاه اقتصادی_اجتماعی در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی شهر ارومیه را به روش پیمایشی مورد مطالعه قرار داد. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه و از ۳۸۰ شاگرد پیش‌دانشگاهی گردآوری شد. نتیجه اینکه میان سرمایه اجتماعی و پیشرفت آموزشی شاگردان مقطع پیش‌دانشگاهی شهرستان ارومیه همبستگی ضعیفی وجود داشت. طبق نتایج به‌دست‌آمده، تأثیر پایگاه اقتصادی خانواده‌های شاگردان بر پیشرفت آموزشی آنان تأیید شد. بین میزان روابط جمعی و اعتماد شاگردان و پیشرفت آموزشی آنان ارتباط وجود داشت.

مهری (۱۳۸۴) تأثیر سرمایه اجتماعی بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان را مورد مطالعه قرار داد. جامعه آماری شاگردان مدارس مقطع متوسطه دوم شهرستان تهران بودند. تعداد نمونه ۳۵۹ نفر (۱۵۹ دختر و ۲۰۰ پسر) بود. نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی ۰/۰۰۹ تغییرات پیشرفت آموزشی را بیان می‌کند. این نتیجه نظریه کلمن و پاتنام و فوکویاما را به چالش می‌کشد. زیرا با وجود ضعف سرمایه اجتماعی موفقیت تحصیلی وجود دارد.

عالم‌دار و آنیلان^۱ (۲۰۲۲) به بررسی تأثیر مهارت‌های سواد عاطفی و رفتارهای کاری عاطفی معلمان بر سرمایه اجتماعی آن‌ها پرداختند. جامعه آماری معلمان دبیرستان‌های مناطق مرکزی ترکیه در سال تحصیلی ۲۰۱۷_۲۰۱۸ با نمونه ۳۹۹ نفر از هفت نوع مدرسه مختلف با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای بود. نتایج حاکی از تأثیر مثبت سواد عاطفی بر کار عاطفی و کار عاطفی بر سرمایه اجتماعی است. کار عاطفی اثر میانجی کاملی در رابطه بین سواد عاطفی و سرمایه اجتماعی داشت.

آلمیدا^۲ و همکارانش (۲۰۲۱) اهمیت سرمایه اجتماعی را در موفقیت تحصیلی دانشجویان نسل اول با نمونه ۱۵۶ نفری از یک مؤسسه خصوصی بررسی کردند. نتایج نشان داد دسترسی به سرمایه اجتماعی با استادان و کارکنان تلاش برای معدل نمرات را پیش‌بینی می‌کند.

اسمیت^۳ و همکارانش (۱۹۹۵) رابطه میان سرمایه اجتماعی و دسترسی به دانشگاه را مورد بررسی قرار دادند و دریافتند که میان سرمایه اجتماعی و دسترسی به دانشگاه رابطه مثبت وجود دارد. به عبارت دیگر با افزایش سرمایه اجتماعی شانس دسترسی فرزندان به دانشگاه افزایش می‌یابد.

کلمن (۱۹۸۸) پژوهشی درباره نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه انسانی انجام داد و به این نتایج دست یافت که وقتی سرمایه اجتماعی بالاست، میزان رها کردن آموزش از دبیرستان پایین است. به بیان دیگر، سرمایه اجتماعی بالاتر باعث بیشتر درس خواندن می‌شود و ارتباط معناداری بین سرمایه اجتماعی و آموزش وجود دارد.

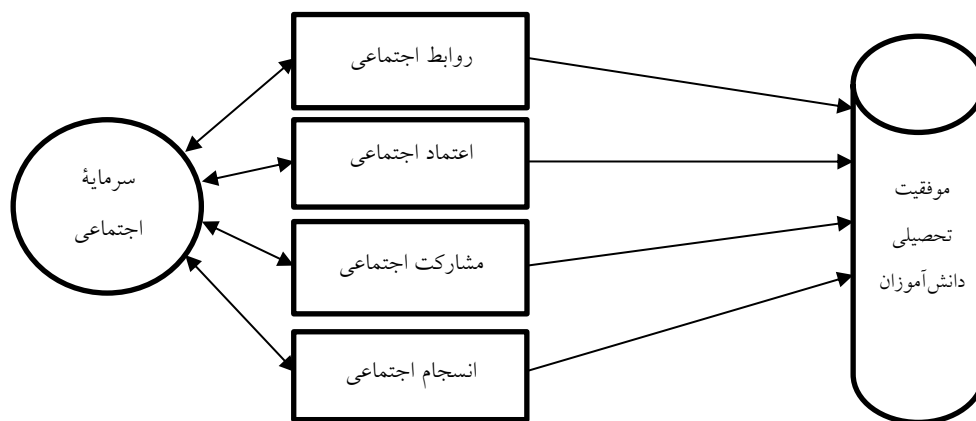
هافر^۴ و همکارانش (۱۹۸۷) رشد پیشرفت در مدارس دولتی و خصوصی و کاتولیک را در پژوهش طولی درباره شاگردان دبیرستان دولتی و کاتولیک و خصوصی در امریکا در مدت زمان هفت‌ساله، بین ۱۹۷۸ تا ۱۹۸۵، بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که افزایش سرمایه اجتماعی در اقوام و خانواده شاگردان منجر به کاهش موارد انصراف از آموزش در دبیرستان‌های کاتولیک نسبت به دبیرستان‌های دولتی شده است.

تحقیقات یادشده هریک به نوعی سرمایه اجتماعی را به‌منزله متغیر مستقل مورد پژوهش با امور آموزشی در نظر گرفته‌اند. البته پژوهش جدیدی مبنی بر اینکه رابطه سرمایه اجتماعی بر

1. Alemdar
2. Almeida
3. Smith
4. Huffer

موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان در شرایط کرونایی انجام شده باشد یافت نشد. بنابراین نوآوری این پژوهش به سبب این است که اولاً در شرایط کرونایی آموزش و تعاملات بیشتر از نوع مجازی بود و دیگر اینکه بین دانش‌آموزان مناطق محروم انجام شد و فرضیه‌های زیر را مورد آزمون قرار داد:

- _ بین سرمایه اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود دارد.
- _ بین روابط اجتماعی و معاشرت با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- _ بین اعتماد اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- _ بین مشارکت اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.
- _ بین انسجام و همبستگی اجتماعی با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش توصیفی و از نظر هدف کاربردی و به‌لحاظ تحلیل از نوع همبستگی است و گردآوری داده‌ها به‌صورت پیمایش میدانی انجام شد. جامعه آماری شامل همه دانش‌آموزان دختر مقطع دوم متوسطه شهرستان کوهدشت بود. بر اساس آمار دریافت‌شده از آموزش و پرورش شهرستان کوهدشت، تعداد دانش‌آموزان دختر مقطع دوم در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ برابر ۲۰۹۳ نفر بود. نمونه مورد بررسی از هشت دبیرستان دخترانه شهرستان کوهدشت شامل-

دبیرستان‌های حضرت سکینه^(س)، حضرت معصومه^(س)، کوثر، فرزنانگان، فاطمه الزهرا^(س)، راضیه، اندیشه، و شهید صدر_ انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۲۴ نفر به دست آمد. جهت سنجش متغیر سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن از پرسشنامه استاندارد ناهایت و گوشال (۱۹۹۸)، دارای ۲۰ سؤال با سازه‌های بعد ساختاری و شناختی و ارتباطی، و برای اندازه‌گیری متغیر موفقیت تحصیلی از معدل نیم‌سال اول و دوم دانش‌آموزان استفاده شد؛ بدین‌صورت که معدل دانش‌آموزان در دو ترم در هفت دسته طبقه‌بندی شد: معدل کمتر از ۱۴، معدل ۱۴ تا ۱۵، معدل ۱۵ تا ۱۶، معدل ۱۶ تا ۱۷، معدل ۱۷ تا ۱۸، معدل ۱۸ تا ۱۹، معدل بالای ۱۹.

برای روایی پرسشنامه از روش اعتبار صوری استفاده شد و با کمک پژوهشگران متخصص اعتبار پرسشنامه تأیید شد. برای پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. هرچند پرسشنامه استاندارد بود، با توجه به استفاده آن در شهرستان کوه‌دشت، مورد بازآزمایی قرار گرفت که برای تأیید آن ۳۵ پرسشنامه به صورت آزمایشی و به شیوه تصادفی میان دانش‌آموزان دختر توزیع و پس از گردآوری آلفای کرونباخ متغیرها (جدول ۱) محاسبه شد.

جدول ۱. جدول آلفای کرونباخ

ضریب آلفا	متغیر
۰/۹۸	موفقیت تحصیلی
۰/۸۰	روابط اجتماعی
۰/۷۰	اعتماد اجتماعی
۰/۷۴	مشارکت اجتماعی
۰/۷۱	انسجام اجتماعی

با توجه به ضریب آلفای کرونباخ برای همه متغیرها که بیش از ۰/۷۰ محاسبه شده است پایایی پرسشنامه مطلوب ارزیابی می‌شود.

یافته‌های پژوهش

داده‌های توصیفی دانش‌آموزان شامل سن، پایه و رشته تحصیلی، و معدل معدل دو نیم‌سال تحصیلی بود که استخراج (جدول ۲) و تجمیع شد.

جدول ۲. آمار پاستگویان برحسب سن، پایه و رشته تحصیلی و معدل نیم‌سال اول و دوم

متغیر	زیرگروه متغیر	فراوانی	درصد
سن	۱۵ سال	۷۹	۲۴/۴
	۱۶ سال	۱۰۳	۳۱/۸
	۱۷ سال	۹۹	۳۰/۶
	۱۸ سال	۳۹	۱۲
	۱۹ سال	۴	۱/۲
پایه تحصیلی	پایه اول	۱۴۳	۴۴/۱
	پایه دوم	۹۴	۲۹
	پایه سوم	۸۷	۲۶/۹
پایه تحصیلی	علوم تجربی	۱۴۳	۳۰/۹
	علوم انسانی	۹۴	۴۲
	کارودانش	۸۷	۲۷/۲
معدل نیم‌سال اول	کمتر از ۱۴	۶	۱/۸
	۱۴ تا ۱۵	۴	۱/۲
	۱۵ تا ۱۶	۷	۲/۱
	۱۶ تا ۱۷	۳۰	۹/۲
	۱۷ تا ۱۸	۶۱	۱۸/۸
	۱۸ تا ۱۹	۹۵	۲۹/۳
	بالای ۱۹	۱۲۱	۳۷/۳
معدل نیم‌سال دوم	کمتر از ۱۴	۵	۱/۵
	۱۴ تا ۱۵	۵	۱/۵
	۱۵ تا ۱۶	۱۲	۳/۷
	۱۶ تا ۱۷	۱۹	۵/۸
	۱۷ تا ۱۸	۵۷	۱۷/۵
	۱۸ تا ۱۹	۱۰۵	۳۲/۴
	بالای ۱۹	۱۲۱	۳۷/۳

چنانکه ملاحظه می‌شود، ۲۴/۴ درصد از پاسخگویان ۱۵ سال، ۳۱/۸ درصد ۱۶ سال، ۳۰/۶ درصد ۱۷ سال، ۱۲ درصد ۱۸ سال، و ۱/۲ درصد ۱۹ سال داشته‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به سن ۱۶ (۳۱/۸ درصد) و سپس ۱۷ (۳۰/۶ درصد) بود.

از نظر پایه تحصیلی ۴۴/۱ درصد از پاسخگویان در پایه اول، ۲۹ درصد در پایه دوم، ۲۶/۹ درصد در پایه سوم مشغول تحصیل بوده‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به پایه اول (۴۴/۱ درصد) بود. در رشته تحصیلی ۴۲ درصد از پاسخگویان علوم انسانی، ۳۰/۹ درصد علوم تجربی، و ۲۷/۲ درصد در فنی و حرفه‌ای و کارودانش بوده‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به رشته علوم انسانی (۴۲ درصد) بود.

از نظر معدل ۱/۸ درصد از پاسخگویان معدلی پایین‌تر از ۱۴، ۱/۲ درصد معدل ۱۴ تا ۱۵، ۲/۱ درصد معدل ۱۵ تا ۱۶، ۹/۲ درصد معدل ۱۶ تا ۱۷، ۱۸/۸ درصد معدل میان ۱۷ تا ۱۸، ۲۹/۳ درصد معدل میان ۱۸ تا ۱۹، و ۳۷/۳ درصد معدل بالای ۱۹ در نیم‌سال اول داشته‌اند. بیشترین فراوانی معدل نیم‌سال اول مربوط به معدل بالای ۱۹ (۳۷/۳ درصد) و سپس معدل ۱۸ تا ۱۹ (۲۹/۳ درصد) بود. در نیم‌سال دوم، ۱/۵ درصد از پاسخگویان معدلی پایین‌تر از ۱۴، ۱/۵ درصد معدل ۱۴ تا ۱۵، ۳/۷ درصد معدل ۱۵ تا ۱۶، ۵/۸ درصد معدل ۱۶ تا ۱۷، ۱۷/۵ درصد معدل میان ۱۷ تا ۱۸، ۳۲/۴ درصد معدل میان ۱۸ تا ۱۹، و ۳۷/۳ درصد معدل بالای ۱۹ داشته‌اند. بیشترین فراوانی در معدل نیم‌سال دوم مربوط به معدل بالای ۱۹ (۳۷/۳ درصد) و سپس معدل ۱۸ تا ۱۹ (۳۲/۴ درصد) بود.

جدول ۳. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی مربوط به متغیرهای مستقل

متغیر	میانگین	انحراف معیار
روابط اجتماعی	۲/۴۶	۰/۴۹۹
اعتماد اجتماعی	۲/۵۹	۰/۵۹۹
مشارکت اجتماعی	۲/۸۱	۰/۳۹۶
موفقیت اجتماعی	۲/۲۳	۰/۴۵۴
موفقیت اجتماعی	۱۶/۴۴	۰/۲۵۶

طبق جدول ۳، میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی برحسب طیف لیکرت درحد متوسط و میانگین موفقیت تحصیلی ۱۶/۴۴ است. انحراف معیار متغیرها کمتر از است پژوهش از آزمون کولموگوروف_اسمیرنوف (جدول ۴) استفاده شد.

جدول ۴. آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها

متغیر	سطح معناداری
موفقیت تحصیلی	۰/۰۰۰
روابط اجتماعی	۰/۰۰۰
اعتماد اجتماعی	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی	۰/۰۰۰
انسجام اجتماعی	۰/۰۰۰

با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون کولموگوروف_اسمیرنوف برای همه متغیرها کمتر از ۰/۰۵ است، داده‌های به‌دست‌آمده از جامعه آماری نرمال نیست و بنابراین از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن و ضرایب رگرسیونی استفاده شده است.

آزمون فرضیه‌ها

در ادامه فرضیه‌های پژوهش یعنی رابطه معناداری بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته مورد آزمون (جدول ۵) قرار گرفت.

جدول ۵. آزمون رابطه اعتماد اجتماعی

متغیر	سطح معناداری	مقدار ضریب	تعداد مشاهدات
سرمایه اجتماعی و موفقیت تحصیلی	۰/۱۳۱	۰/۰۸۴	۳۲۴
روابط اجتماعی و موفقیت تحصیلی	۰/۰۳۸	۰/۱۱۵	۳۲۴
اعتماد اجتماعی و موفقیت تحصیلی	۰/۲۶۰	۰/۰۶۳	۳۲۴
مشارکت اجتماعی و موفقیت تحصیلی	۰/۵۱۸	۰/۰۳۶	۳۲۴
انسجام اجتماعی و موفقیت تحصیلی	۰/۰۳۷	۰/۱۱۶	۳۲۴

سطح معناداری در فرضیه اصلی پژوهش ۰/۱۳۱ شده که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است و با توجه به مقدار پایین ضریب همبستگی (۰/۰۸۴) نتیجه گرفته می‌شود که بین متغیر سرمایه اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود ندارد. بنابراین فرضیه اصلی تحقیق تأیید نمی‌شود. سطح معناداری روابط اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان ۰/۰۳۸ و ضریب

همبستگی ۰/۱۱۵ شده است. نتیجه اینکه بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود دارد. اما این رابطه بسیار ضعیف است. ضعف این رابطه به نوع سؤالاتی مربوط است که پرسیده شده و از پرسشنامه استاندارد استفاده شده است که چون نمونه‌ها دانش‌آموز بودند بیشتر روابط مدرسه‌ای سؤال شده درحالی‌که مجازی بودن دلیلی بر کاهش این نوع روابط بوده است. سطح معناداری بین متغیر اعتماد اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان ۰/۲۶۰ و ضریب همبستگی ۰/۰۶۳ شده است. نتیجه اینکه بین متغیر این دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد و این فرضیه تأیید نمی‌شود. سطح معناداری بین متغیر مشارکت اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان ۰/۵۱۸ و ضریب همبستگی ۰/۰۳۶ شده است. نتیجه اینکه بین متغیر این دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد و این فرضیه تأیید نمی‌شود. سطح معناداری بین متغیر انسجام اجتماعی و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان ۰/۰۳۷ و ضریب همبستگی ۰/۱۱۶ شده است. نتیجه اینکه بین متغیر این دو متغیر رابطه معناداری وجود دارد. اما این رابطه بسیار ضعیف است. از میان ابعاد سرمایه اجتماعی فقط روابط اجتماعی و انسجام و همبستگی با موفقیت تحصیلی رابطه معناداری داشت.

در ادامه و برای اطمینان از اعتبار نتایج به‌دست‌آمده از آزمون همبستگی اسپیرمن و برای پیش‌بینی متغیرهای مستقل در موفقیت تحصیلی آزمون رگرسیون (جدول ۶) انجام شد.

جدول ۶. ضرایب رگرسیونی ابعاد سرمایه اجتماعی در پیش‌بینی موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان

متغیرهای پیش‌بین	B	SE	Beta	T	P-value
روابط اجتماعی	۰/۴۷	۰/۷۲۷	۰/۱۲۴	۲/۰۳۵	۰/۰۴۳
اعتماد اجتماعی	۰/۰۰۸	۰/۰۲۳	۰/۰۳۲	۰/۵۱۴	۰/۶۰۷
مشارکت اجتماعی	۰/۰۲۴	۰/۰۱۶	۰/۱۰۱	۱/۴۸۰	۰/۱۴۰
انسجام اجتماعی	۰/۰۲۶	۰/۰۲۰	۰/۰۸۷	۱/۲۹۴	۰/۱۹۷

R=0/157 F=24/718 R²=0/025 ADJ. R²=0/012

چنانچه ملاحظه می‌شود میزان ضریب تعیین تعدیل‌شده (ADJ. R²) نشان می‌دهد ابعاد سرمایه اجتماعی فقط ۰/۰۱ درصد از واریانس موفقیت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کنند. این نشان‌دهنده تأثیر ضعیف متغیر مستقل بر وابسته است. با در نظر گرفتن مقادیر P-Value و t این نتیجه حاصل

می‌شود که جز متغیر روابط اجتماعی، که مقدار t آن $۲/۰۳۵$ و p -value ضریب معناداری آن $۰/۰۴۳$ است، بقیه متغیرها در سطح تأثیر معناداری مطلوبی قرار ندارند.

نتیجه

این پژوهش با هدف بررسی سرمایه اجتماعی و رابطه بین آن با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم در شهرستان کوهدشت انجام شد. برای تعیین این رابطه ابتدا میزان سرمایه اجتماعی دختران کوهدشت بررسی شد. نتایج نشان داد که سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان دختر در کوهدشت در حد متوسط است. با توجه به انجام دادن پژوهش در شرایط کرونایی و عدم حضور دانش‌آموزان در مدرسه، این امر تاحدی طبیعی به نظر می‌رسد. زیرا تعامل بین آن‌ها با غیرحضور شدن آموزش کاهش یافته و همبستگی و مشارکت اجتماعی بین دانش‌آموزان با هم و با معلمان کاسته شده است. مشارکت بیشتر به صورت غیررسمی با همکلاسی‌ها بوده و روابط حضوری نیز در ایام کرونا با خانواده برقرار بوده است و با غیرحضور شدن آموزش خواه ناخواه از اعتماد در فضای آموزشی نیز کاسته می‌شود. از دید فوکویاما هر مقدار اطمینان و اعتماد در یک گروه جمعی وسیع‌تر باشد، سرمایه اجتماعی هم بیشتر خواهد بود. درحالی‌که حس اعتماد در میان دانش‌آموزان دختر کوهدشتی ضعیف بوده و از طرفی اعتماد و مشارکت اجتماعی به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است که با مجازی شدن فضای آموزشی مشارکت و اعتماد بین افراد به طور طبیعی کاسته شده و نتایج پژوهش حاضر مؤید این نکته است. آزمون فرضیه اصلی پژوهش نشان داد رابطه معناداری بین سرمایه اجتماعی و موفقیت تحصیلی در جامعه مورد مطالعه وجود ندارد. به رغم بالا نبودن سرمایه اجتماعی بین دانش‌آموزان اما معدل بیش از نیمی از آن‌ها بالای ۱۸ بود. این نتیجه و افزایش معدل به عنوان یکی از مؤلفه‌های موفقیت تحصیلی تقریباً برای بیش از نیمی از جامعه دانش‌آموزان و دانشجویان در ایام کرونا واقعیت پیدا کرد؛ هرچند اکثر صاحب‌نظران بر این باور بودند که به لحاظ بار علمی دچار رکود شده‌ایم. از میان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، روابط اجتماعی و انسجام و همبستگی با موفقیت تحصیلی رابطه معنادار داشتند. اما همبستگی بین این متغیرها در حد ضعیفی بود. بین مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی با موفقیت تحصیلی رابطه معناداری دیده نشد. این عدم رابطه با نظریه فوکویاما مبنی بر «رابطه

مستقیم همپاری و اطمینان رودررو با سرمایه اجتماعی» قابل تبیین است. وقتی رابطه رودررو کاهش می‌یابد و اطمینان بین معلم و دانش‌آموز ضعیف است، خواه ناخواه سرمایه اجتماعی نیز کاهش می‌یابد و نقش آن‌چنانی در موفقیت تحصیلی ندارد.

برای دقت بیشتر تأثیر متغیر سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن بر موفقیت تحصیلی از رگرسیون استفاده شد. نتیجه اینکه سرمایه اجتماعی فقط $0/01$ درصد از واریانس موفقیت تحصیلی را پیش‌بینی می‌کند. با در نظر گرفتن مقادیر P-Value و t این نتیجه حاصل شد که جز متغیر روابط اجتماعی که مقدار t آن $2/035$ و p -value ضریب معناداری آن $0/043$ بود بقیه متغیرها تأثیری بر موفقیت تحصیلی نداشتند و 99 درصد از موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان را عوامل دیگری رقم زده است که البته قسمتی از این موفقیت که با نمره سنجیده شده است مربوط به وضعیت مجازی درس‌ها بوده که نمرات درسی به مراتب بیشتر از شرایط قبل بوده است که دلایلی می‌توان برای آن شمرد. یکی اینکه معلمان ارزیابی آسان‌تری داشته‌اند و در نمره‌دهی ارفاق داشتند. دوم اینکه در ارزیابی غیرحضور کتلی بر دانش‌آموزان نبوده و آن‌ها علاوه بر دانسته‌های خود می‌توانستند از کتاب یا دیگری کمک بگیرند. سوم اینکه همچنان که در بیان مسئله آمد بعضی از معلمان کوهدشت در ایجاد حس اطمینان و اعتماد دانش‌آموزان ضعیف عمل کردند و در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان براساس نظریات کلمن نقش قابل توجهی نداشتند.

در مقایسه با سایر تحقیقات، نتایج این مطالعه با مهری (۱۳۸۴) و محبوبی (۱۳۸۸) هم‌سو بود. در آن تحقیقات نیز سرمایه اجتماعی با موفقیت و پیشرفت آموزشی همبستگی ضعیفی داشت. در تحقیق نوربخش (۱۳۹۷) رابطه‌ای بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و پیشرفت تحصیلی وجود نداشت. در مقایسه با نتایج تحقیق دهقان و سراجیان (۱۳۹۵) نتیجه متفاوت بود و سرمایه اجتماعی خانوادگی با موفقیت تحصیلی آن‌ها رابطه داشت. شاید این به دلیل مشارکت والدین در امور آموزش فرزندان و کارهای دبیرستان بود که سرمایه اجتماعی قسمتی از واریانس پیشرفت آموزشی را تبیین می‌کرد. در مورد این پژوهش نیز نقش خانواده در موفقیت تحصیلی بیش از مدرسه و معلم بوده است.

در مقایسه با تحقیقات خارجی، نتایج این پژوهش در مقایسه با تحقیق آلمیدا و همکارانش (۲۰۲۱) هم‌سو نبود. دلیل آن را می‌توان چنین تبیین کرد که اولاً پژوهش آلمیدا و همکارانش بین دانشجویان

بوده و درضمن در ترکیه تعاملات دانشگاهی تاحدودی حضوری بوده و این امر معدل نمرات را پیش‌بینی کرده است. اما پژوهش حاضر در بین دانش‌آموزان بوده که تعاملات با معلمان و مشارکت غیرحضوری بوده و از طرفی به‌خاطر افسردگی دانش‌آموزان کوهدشتی سرمایه اجتماعی فقط ۱۷ درصد از معدل دانش‌آموزان را تبیین می‌کند. همچنین نتایج این پژوهش با تحقیق فخرزاده ضیابری (۱۴۰۱)، هافر و همکارانش (۱۹۸۵)، کلمن (۱۹۸۸)، و اسمیت و همکارانش (۱۹۹۵) متفاوت بود که نظریه کلمن و پاتنام و فوکویاما را به چالش می‌کشد. کلمن برآن است که ارتباط اجتماعی قوی گونه‌ای سرمایه اجتماعی به‌وجود می‌آورد که در پیشرفت آموزشی شاگردان اثرگذار است. کنش متقابل خانواده، دبیرستان و محله تأثیر ویژه‌ای بر پیشرفت آموزشی شاگردان دارد و می‌توان از سرمایه اجتماعی برای تلافی افت آموزشی کمک گرفت. کلمن و بوردیو نگرانی مشترکی درباره سرمایه اجتماعی به‌عنوان سرچشمه کسب موفقیت تحصیلی دارند. از دید پاتنام سرمایه اجتماعی ایجادکننده آسانی همیاری و پیوستگی است که رسیدن به هدف‌ها را با مخارج کمتر ممکن می‌کند. بنابراین سرمایه اجتماعی در دانش‌آموزان می‌تواند آن‌ها را در هدف موفقیت تحصیلی کمک کند. در تبیین مغایرت نتیجه این پژوهش با نظریات و پژوهش‌های کلمن و بوردیو و پاتنام می‌توان گفت که آن‌ها تحقیقات خود را در جوامع غربی و در شرایط آموزش حضوری به انجام رسانده‌اند، حال آنکه این پژوهش علاوه بر اینکه در زمینه‌های فرهنگی خاص خود بوده در شرایط خاص کرونایی و آموزش غیرحضوری انجام شده است که تجربه تعاملات در فضای مجازی برای دختران شهرستانی کم بوده و بنابراین مشارکت و انسجام و اعتماد در گروه‌های درسی پایین بوده است و تعاملات در حد رفع حاجت درسی انجام شده است و در همین مؤلفه روابط اجتماعی بود که همبستگی ضعیفی با موفقیت تحصیلی نشان داده شده است. نکته دیگر اینکه کلمن در اثر تحقیقاتش دریافت که اثرگذاری دوستان و همکلاسی‌ها بیشتر از اثرگذاری پدر و مادر و معلمان است که این اثرگذاری به‌دلیل عدم ارتباط حضوری با همکلاسی‌ها کاهش یافته بود. البته ناگفته نماند، طبق تحقیقی که ریاحی و همکارانش در سال ۱۳۹۶ انجام دادند مشخص شد که ۶۵ درصد از دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهرستان کوهدشت مبتلابه افسردگی بودند که این افسردگی می‌تواند مهم‌ترین عامل عدم اعتماد و عدم مشارکت و همبستگی و در نتیجه پایین بودن سرمایه اجتماعی آن‌ها باشد.

پیشنهاد

۱. با توجه به یافته‌ی توصیفی پژوه، که سرمایه اجتماعی بین دختران دبیرستانی کوهدشت متوسط رو به پایین بود، در سطح کلان پیشنهاد می‌شود مسئولان فرهنگی کشور در برنامه‌ریزی‌های آموزشی علاوه بر عوامل اقتصادی به عوامل فرهنگی و اجتماعی توجه کافی داشته باشند. چون رسیدگی به امور فرهنگی و سرمایه‌گذاری در این زمینه باعث تقویت سرمایه اجتماعی افراد جامعه می‌شود. در سطح خرد نیز پیشنهاد می‌شود به دانش‌آموزان آموزش داده شود تا روابط خود را در سه سطح خرد و میانه و کلان افزایش دهند. در سطح خرد دانش‌آموز روابط خود را با دانش‌آموزان و همکلاسی‌هایشان افزایش دهد. در سطح میانه دانش‌آموز روابط خود را با کادر مدرسه و معلمان‌شان و با گروه‌های درسی افزایش دهند. و در سطح کلان در سطح جامعه و نهادهای اجتماعی مختلف دانش‌آموزی عضو شوند و ارتباطات خود را با خارج از مدرسه گسترش دهند.
۲. با توجه به تحقیق اولیه درباره جامعه آماری و اطلاع از رفتار معلمان با دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود معلمان با رفتار احترام‌آمیز و صادقانه و نیز قانون‌مدار خود حس اعتماد را در میان دانش‌آموزان ایجاد کنند تا روابط و مشارکت آن‌ها نیز تقویت شود و سرمایه اجتماعی آنان افزایش یابد و موفقیت تحصیلی آنان بالا رود.
۳. با توجه به میزان افسردگی در بین دختران دبیرستانی کوهدشت پیشنهاد می‌شود این مسئله مورد توجه مدیران و مسئولان فرهنگی شهرستان قرار بگیرد و راهکارهایی برای افزایش سرمایه اجتماعی این قشر در نظر گرفته شود تا افسردگی آن‌ها نیز درمان شود.
۴. با توجه به اینکه این پژوهش در شرایط خاص کرونا انجام شده است پیشنهاد می‌شود همین موضوع در شرایط فعلی که آموزش حضوری شده است بین دانش‌آموزان دختر کوهدشت انجام و نتایج مقایسه شود به‌خصوص اینکه آیا شرایط کرونایی از جمله عوامل تأثیرگذار بر میزان سرمایه اجتماعی بوده است یا نه.

منابع

- ازکیا، مصطفی؛ پارسا غفاری (۱۳۸۳). *جامعه‌شناسی توسعه*، تهران، سمت.
- پاتنام، رابرت (۱۳۹۲). *دموکراسی و سنت‌های مدنی (سرمایه اجتماعی و سنت‌های مدنی در ایتالیای مدرن)*، مترجم: محمدتقی دلفروز، تهران، امیرکبیر.
- جعفری حاجتی، حسن (۱۳۹۰). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده‌ها با موفقیت تحصیلی فرزندان در مقطع متوسطه اسلام‌شهر»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرمسار.
- جعفری مجد، بهنام حسن زارعی‌متین (۱۴۰۱). «طراحی الگوی سرمایه اجتماعی سازمانی در آموزش و پرورش (مورد مطالعه: اداره کل آموزش و پرورش استان لرستان)»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، (۱)۹، ص ۷۷-۹۹.
- حافظی‌زاده، فرزاد (۱۳۹۵). *سرمایه اجتماعی و اعتماد نیروی کار*، قم، مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
- خدادکاشی، شعله؛ رقیه سرلاب؛ زهرا علی‌پور نادینلویی (۱۴۰۱). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر تحلیل رفتگی با توجه به نقش تعدیل‌گر متغیرهای جمعیت‌شناختی و سازمانی»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، (۲)۹، ص ۲۶۵-۲۸۳.
- دهقان، حسین؛ مروارید مهدی‌سراجیان (۱۳۹۶). «رابطه سرمایه اجتماعی خانوادگی و مشارکت والدین در امور مدرسه با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان»، *خانواده و پژوهش*، ۱۴(۳)، ص ۷-۲۳.
- ریاحی، فروغ؛ مریم ایزدی مزیدی؛ اشرف تشکری؛ مریم منصوری (۱۳۹۶). «شیوع افسردگی در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهرستان کوه‌دشت»، *مجله علمی-پژشکی جندی‌شاپور*، ۶(۴)، ص ۴۳۳-۴۴۲.
- سیف‌الهی، ناصر؛ نادر اسکندری (۱۴۰۰). «نقش هوش هیجانی و سرمایه اجتماعی بر رضایت تحصیلی دانشجویان»، *مدیریت سرمایه اجتماعی*، (۱)۸، ص ۲۸-۵۱.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۷۹). «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، همایش انجمن جامعه‌شناسی ایران.
- علاقه‌بند، علی (۱۳۷۴). *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش (ویرایش چهارم)*، چاپ ۱۸، تهران، نشر روان.
- علاقه‌بند، مهدی (۱۳۸۴). «درآمدی بر سرمایه اجتماعی»، *فصل‌نو (مجله اینترنتی علوم اجتماعی)*.

- فخرزاده ضیابری، فرشته‌السادات (۱۴۰۱). «پیشایندهای مؤلفه اعتماد و همیاری از ابعاد سرمایه اجتماعی بر ابعاد پیشرفت تحصیلی دانشجویان سال سوم و چهارم رشته روان‌شناسی دانشگاه علوم تحقیقات»، *علوم اجتماعی*، ۱۶(۱)، ص ۷۵-۵۶.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). *پایان نظم*، مترجم: غلام‌عباس توسلی، تهران، جامعه ایرانیان.
- فیلد، جان (۱۳۸۶). *سرمایه اجتماعی*، مترجم: جلال متقی، تهران، ققنوس.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷). *بنیادهای نظریه اجتماعی*، مترجم: مهرداد میردامادی، تهران، نی.
- محبوبی، رضا (۱۳۸۸). «مقایسه نقش سرمایه اجتماعی و پایگاه اقتصادی اجتماعی در موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی شهر ارومیه»، *علوم اجتماعی*، ۱۶(۴۷)، ص ۲۲۹-۲۷۱.
- مهری، کریم (۱۳۸۴). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان شهر تهران»، *خانواده و پژوهش*، ش ۲.
- نوربخش، سید مرتضی (۱۳۹۷). «تأثیر سرمایه اجتماعی بر موفقیت دانشجویان در ورود به مقطع دکتری»، *مطالعات و اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی*، ۸(۲۲)، ص ۲۰۳-۲۲۶.

References

- Alemdar, M. & Anılan, H. (2022). "Reflection of social capital in educational processes: emotional literacy and emotional labor context", *Asia Pacific Education Review*, Vol. 23 pp. 27-43.
- Almeida, Daniel J., Byrne, Andrew M., & Smith, Rachel M. (2019). "The Importance of Social Capital in First-Generation College Students' Academic Success", *Journals Sagepub.com*, First Published June 14, 2019 Research Article. <https://doi.org/10.1177/1521025119854688>
- Azhaband, A. (1995). *Sociology of Education* (4th edition). 18th edition, Tehran, Rovand Publications. (in Persian).
- Bourdieu, p. (1986). *The forms of capital. Handbook of theory and research for Sociology of Education*, New York. Greenwood Press.
- (2015). *Intervenciones politicas. Un sociologo en la barricada*. buenos Aires, Argentina: Siglo XXI Editores.
- Coleman, J. (1998). *Foundations of Social Theory*, translator: Mehrdad Mirdamadi, Tehran, Ney Publishing. (in Persian).
- (1968). "Equality of educational opportunities", *Equity & Excellence in Education*, 6(5), pp. 19-28.
- (1988). "Social capital in the creation of human capital", *American Journal of Sociology*, (94), pp. 95-120.
- Coleman, J., Hoffer, T., & Kilgore, S. (1982). *High School Achievements: Public, Catholic and Private Schools Compared*, New York, Basic books.

- Dehghan, H. & Mehdi Sarajian, M. (2016). "The Relationship Between Family Social Capital And Parents' Participation In School Affairs With Students' Academic Success", *Family and Research*, 14(3), pp. 7-23. (in Persian).
- Ezekia, M., & Ghafari, P. (2013). *Sociology of Development*, Tehran, Samt Publications. (in Persian).
- Fakhrzadeh-Ziabari, F. A-S (2022). "The antecedents of the trust and cooperation component of social capital dimensions on the academic achievement of the third and fourth year psychology students of the University of Research Sciences", *Social Sciences Quarterly*, 16(1), pp. 56-75. (in Persian).
- Field, J. (2007). *social capital, translator: Jalal Motaghi*, first edition, Tehran, Ghoghnos Publications. (in Persian).
- Fukuyama, F. (2001). *The End of the Order*, Translated by: Gholam-Abbas Tusli, Tehran, Iranian Society Publications. (in Persian).
- Khodadad-Kashi, F., Sarlab, R., & Alipour Nadinloui, Z. (2022). "Investigating the effect of social capital on attrition according to the moderating role of demographic and organizational variables", *Social Capital Management*, 9(2), pp. 265-283. (in Persian).
- Hafezizadeh, F. (2016). *Social Capital And The Trust Of The Workforce*, Qom, Tebian Cultural and Information Institute. (in Persian).
- Hoffer, T., Greeley, A. M., & Coleman, J. S. (1985). "Achievement Growth in Public and Catholic Schools", *Sociology of Education*, 58(2), PP. 47-97.
- Jafari-Hajti, H. (2017). "Investigating The Relationship Between Families' Social Capital And Children's Academic Success In Islamshahr High School, Master's Thesis", *Islamic Azad University*, Garmsar branch. (in Persian).
- Jafari-Majd, B. & Zarei-Mateen, H. (2022). "Designing A Model Of Organizational Social Capital In Education (case study: General Department of Education of Lorestan Province)", *Sociology, Social Capital Management*, 9(1), pp. 77-99. (in Persian).
- Jeong, S. W., Ha, S., & Lee, K. H. (2021). "How to measure social capital in an online brand community? A comparison of three social capital scales", *Journal of Business Research*, 131, pp. 652-663.
- Mehboubi, R. (2008). "Comparing The Role Of Social Capital And Socioeconomic Base In The Academic Success Of Pre-University Students In Urmia", *Social Sciences*, 16(47), pp. 229-271. (in Persian)
- Mehri, K. (2006) "Investigating the effect of social capital on the academic success of students in Tehran", *Family and Research*, No. 2. (in Persian).
- Mozhaband, M. (2004). "Income on social capital", *new chapter*, online journal of social sciences. (in Persian).
- Nahapiet, J. & Ghoshal, S. (1998). "Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage", *Academy of Management Review*. 23(2), pp. 242-266.
- Norbakhsh, S. M. (2017). "The Effect Of Social Capital On The Success Of Students Entering The Doctoral Program", *Studies and Educational Measurement and Evaluation*, 8(22), pp. 203-226. (in Persian).
- Novak, D., Emeljanovas, A., Mieziene, B., Antala, B., Stefan, L., & Kawachi, H. (2018). "Is Social Capital Associated with Academic Achievement in Lithuanian High school students", *Original scientific paper*, pp 1-7. Dol 10.26773/missm. 180905.

- Putnam, R. (2013). *Democracy and Civil Traditions (Social Capital and Civil Traditions in Modern Italy)*. Translator, Mohammad-Taghi Delfrooz, Tehran, Amir Kabir Publications. (in Persian).
- Riahi, F., Yazidi Mozasi, M., Tashri, A., & Mansouri, M. (2016). "Prevalence of depression in female high school students of Kohdasht city", *Jundishapur Scientific Medical Journal*, 6(4), pp. 433-442.
- Seif-Elahi, N., & Eskandari, N. (2021). "The role of emotional intelligence and social capital on students' academic satisfaction", *Social Capital Management*, 8(1), pp. 28-51.
- Sharapur, M. (2000). *Erosion Of Social Capital And Its Consequences*, Iranian Sociological Association conference.
- Smith, M. H., Beaulieu, Lionel J., & Seraphine, A. (1995). "Social Capital, Place of Residence, and College Attendance", *Rural Sociology*, 60(3), pp. 363-380.